

“YAPAY” BİR ÇOCUK KORUMA MODELİ OLARAK SOS ÇOCUK KÖYLERİ VE TÜRKİYE’DEKİ UYGULAMALARI

Fikret YAMAN¹

Öz

Aile, çocukların büyümeleri için doğal ve ideal ortam olmasına rağmen bazı çocuklar çeşitli nedenlerle aile bakımından yoksun yaşamak zorunda kalmaktadır. Uluslararası ve ulusal mevzuata göre, ebeveyn bakımından yoksun olan korunmaya muhtaç çocukların tespiti, korunması ve alternatif hizmet modellerinden faydalandırılması kamunun sorumluluğundadır.

Kamu kurumlarının yanı sıra korunmaya muhtaç çocuklara küresel ölçekte hizmet sunan sivil toplum örgütleri de bulunmaktadır. Bu kurumlardan biri olan Uluslararası SOS, 2017 yılı sonu itibarıyla Afrika, Amerika, Asya ve Okyanusya ve Avrupa’da 81.700 korunmaya muhtaç çocuk ve gence hizmet vermeye devam etmektedir. Uluslararası SOS, “anne, kız ve erkek kardeşler, ev ve köy” olmak üzere dört bileşenden oluşan çocuk köyü modeli ile ebeveyn bakımından yoksun çocuklara “gerçek” bir aile ortamı oluşturduğunu iddia etmektedir. Buna karşın, SOS Çocuk Köyleri de nihayetinde bir kuruluş bakım türü olup öz ailenin yerini tutmaktan uzaktır. Öğretide, Çocuk Köylerinin diğer kuruluş bakım türlerine göre çocukların gelişimi için ideal ortam olduğu yönündeki görüşlerin ise bilimsel gerçeklerle bağdaşmadığı düşünülmektedir.

Bu çalışmada, ebeveyn bakımından yoksun çocuklara dünya genelinde hizmet sunan Uluslararası SOS’un korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetleri, kuruluş modelleri ve Türkiye’deki uygulamaları ele alınacaktır. Uluslararası Çocuk Köylerini eleştirel bir yaklaşım ve çocuk hakları perspektifinden ele alan bu çalışmanın, SOS Çocuk Koruma modellerinin daha iyi anlaşılmasına ve çocuk refahı alanındaki çalışmalara katkı sağlanması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası SOS, Çocuk Köyleri, Korunma Muhtaç Çocuk, Çocuk Koruma

¹ Dr. Fikret YAMAN, Sosyal Hizmet Uzmanı, Ankara, e-posta: shufyaman@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2385-5824

AN “UNNATURAL” CHILD PROTECTION MODEL: SOS CHILDREN’S VILLAGES AND ITS IMPLEMENTATION IN TURKEY

Abstract

Although the family is the most natural and ideal environment for children to grow in, some children have to live away from their families for various reasons. According to international and national legislation, it is the responsibility of the state to identify and protect children who are deprived of parental care and help them to access alternative service models.

In addition to public institutions, there are non-governmental organizations across the world that provide services to children in need of protection. The International SOS, which is one of the organizations, continues to provide services to 81.700 children and young people in need in Africa, America, Asia and Oceania and Europe by the end of 2017. International SOS asserts that it provides a “real” family environment for children deprived of parental care through children’s village model which consists of four components: “mothers, sisters and brothers, house and village”. On the other hand, SOS children’s village is eventually residential care and away from providing family care. Furthermore, opinions on children’s village model superiority comparing other residential care models is considered to be not consistent with scientific research.

In this study, the International SOS that provides worldwide services to the children deprived of parental care, will be examined in terms of its services to children in need of care, residential models and practices in Turkey. This study, which examines the International Children’s Villages from a critical perspective and from the perspective of children rights, is expected to contribute to a better understanding of SOS Child Care Models and their efforts in the field of child welfare.

Key Words: *SOS Kinderdorf International, Children’s Villages, Children in Need, Child Protection*

Giriş

Dünya genelinde korunmaya muhtaç çocuklara yönelik yardım faaliyetleri uzun dönemler boyunca dini kuruluşlar aracılığıyla yürütülmüştür. Dini örgütler ile hayırsever kişi ve topluluklar tarafından yürütülen sosyal hizmet ve sosyal yardım çalışmaları, 19.yüzyılın sonları ve 20.yüzyılın başlarından itibaren sosyal hizmet bilim ve mesleği ile birlikte kurumsal hale gelmeye başlamıştır.

Geçmişten günümüze, sosyal hizmet ve yardımların planlanması ve uygulanmasında, kamu kurumlarının yanı sıra sivil toplum örgütleri de önemli bir rol oynamıştır. Bu anlamda, Avrupa ülkelerinin büyük bir çoğunluğunda yerel yönetimlerin ve dini/dini olmayan sivil toplum örgütlerinin sosyal hizmet ve sosyal yardım alanlarında önemli çalışmalar yürüttüğü bilinmektedir.

Çocukların gelişimi ve yetiştirilmeleri için doğal ortam aile olmasına rağmen toplumsal yapıda meydana gelen çeşitli sorunlardan dolayı her çocuk aile bakımından faydalanamamaktadır. Ebeveyn bakımından yoksun kalan ve korunmaya muhtaç duruma düşen çocukların tespiti ve korunması ise temel olarak kamunun sorumluluğundadır.

Ebeveyn bakımından yoksun olan çocuklara yönelik çocuk koruma yaklaşımlarının dünyada farklılık arz ettiği görülmektedir. Batı toplumunda ebeveyn bakımından yoksun çocuklar için 19.yüzyıl ve 20.yüzyıldaki hizmet modeli olarak çok sayıda çocuğun bir arada kaldığı ve toplumun dışında izole bir yerde yapılandırılan kuruluşlar ön plana çıkarken farklı kültürlerde kuruluş bakımı yerine aile odaklı hizmetlere rastlamaktayız. Bu anlamda, örneğin Osmanlı Devleti çocukların aile yanına yerleştirilmesini esas alan bir sosyal politika uygulamıştır. Osmanlı'da Tanzimat dönemine kadar korunmaya muhtaç çocuklara sahip çıkmaktaki asıl sorumluluğu aile kurumu üstlenmiştir. Çocuğun gelişimine en uygun yer aile çevresi görüldüğünden herhangi bir sebeple öz ailesinden ayrılmak zorunda kalan çocuğa en başta akraba çevresinde, bunun mümkün olmadığı durumlarda akraba dışında uygun bir ortam sağlamak Osmanlı kadısının temel görevi sayılmıştır (Bay, 2014). Bu anlamda, İslam dininin hüküm sürdüğü ülkelerde, ebeveyn bakımından yoksun çocuklara kurum bakımı yerine öncelikle aile ortamında bakıldığını söylemek mümkündür.

Kuruluş bakımında kalan çocuklar ile ilgili yapılan araştırmalar, özellikle anne ve/veya baba yoksunluğunun çocukların fiziksel, psikolojik ve sosyal

gelişimleri üzerinde ağır etkiler bıraktığını ortaya koymuştur (Bowlby, 1966; akt. Koşar, 1992: 112 – 113). Çocuklardaki gelişim geriliklerinin anne ve baba yoksunluğundan kaynaklandığını ortaya koyan araştırma bulguları ile birlikte birçok ülke 1950’li yıllardan itibaren çok sayıda çocuğun bir arada kaldığı kuruluş bakımını terk ederek aile odaklı hizmetlere yönelmiştir. Bu anlamda, koruyucu aile modellerine ağırlık verilmiş ve özellikle küçük yaş grubu çocukların aile odaklı hizmetlerden faydalandırılmasına öncelik verilmiştir. Aynı şekilde, çok sayıda çocuğun kaldığı kuruluş bakım modellerinden dönüşüme gidilerek kuruluşların yapısı küçültülmüş ve aile ortamına yakın ev tipi birimler oluşturulmuştur. (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Faaliyet Raporu, 2016). Bununla birlikte, günümüzdeki çocuk bakım kuruluşlarının (çocuk köyleri, çocuk ve gençlik evleri ile çocuk evleri sitesi) tarihsel gelişimine bakıldığında, mevcut modellerin Batı toplumlarındaki dini örgütler tarafından ilk olarak yapılandırıldığı görülmektedir.

Öte yandan, yapılan literatür taramasında çalışmanın odağını oluşturan SOS Çocuk Köyleri ile ilgili yeterli bilimsel çalışmaya rastlanmamıştır. Öğretide yer alan sınırlı sayıdaki çalışmada ise, SOS Çocuk Köyü modelinin diğer kurum bakımı türlerine göre daha başarılı olduğu ifade edilmektedir (Bıyıklı, 1983, 1995; Gökçearslan, 2003). Buna karşın, çalışmada SOS Çocuk Köylerinin nihayetinde bir kuruluş bakımı türü olduğu ve Uluslararası SOS’in iddialarının aksine Çocuk Köylerinin çocuklara “gerçek” bir aile ortamını sağlamaktan uzak olduğu ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Ayrıca, Türkiye’deki uygulamaları tartışma konusu olan Çocuk Köyleri ile ilgili çalışmada yer verilen bilgilerin konunun doğru anlaşılmasına katkı vereceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada, Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde özel statü elde etmiş Uluslararası SOS’un tarihçesi, hizmet modelleri ve Türkiye’deki uygulamaları hakkında detaylı bilgilere yer verilmektedir. Bu kapsamda, SOS Çocuk Köyleri ile ilgili olarak yapılan bilimsel araştırmalar, uluslararası belgeler, raporlar ve Uluslararası SOS’un web sayfasındaki bilgi ve belgelerden yararlanılmıştır. SOS Çocuk Köylerinin ebeveyn bakımından yoksun korunmaya muhtaç çocuklara hizmet vermesi nedeniyle çalışmanın başlangıcında, konunun daha iyi anlaşılması için korunmaya muhtaç çocuk kavramına yer verilmiştir.

Korunmaya Muhtaç Çocuklar

Korunmaya muhtaç çocuk profili, 20. ve 21. yüzyıla kadar daha çok yetim ve terk edilen çocuklar üzerinden şekillenmiş ve bu bağlamda yetimhaneler açılmıştır. Türkiye'de de Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren darüleytamlar (yetimhane), Cumhuriyet dönemi ile birlikte çocuk yuvası ve yetiştirme yurtları ve 2000 yılı sonrası ise çocuk evleri ve çocuk evleri siteleri açılmıştır.

Korunmaya Muhtaç Çocuk Tanımı

Türkiye'de korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili ilk tanımlama 5387 sayılı "Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanun" da yapılmıştır. Buna göre, korunmaya muhtaç çocuklar "*Beden, ruh, ahlâk gelişmeleri tehlikede olup ana ve babasız, ana ve babası belli olmayan ve Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre haklarında korunma tedbirleri alınmasında zaruret görülen çocukların mahkeme kararıyla ve reşit oluncaya kadar bu kanunla belli edilen şartlar içinde bakılma ve yetiştirilerek meslek sahibi edilmeleri köy ihtiyar heyetleri, mahalli belediyeler, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığınca sağlanır*" şeklinde tanımlanmıştır (md.1).

Korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili ilk kapsamlı tanımlamanın ise 6972 Sayılı Kanunla yapıldığını söylemek mümkündür (Zevkliler, 1968). Bu Kanun'un 1. maddesine göre, korunmaya muhtaç çocuklar;

- a. *Ana ve babasız*
- b. *Ana ve babası belli olmayan*
- c. *Ana ve babası tarafından terk edilen*
- d. *Ana ve babası tarafından ihmal edilip fuhşa, dilencililiğe, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanmaya veya serseriliğe sürüklenmek tehlikesine maruz bulunan çocuklar*

olarak tanımlanmıştır.

1949 ve 1957 yıllarında çıkarılan 5387 ve 6972 Sayılı Kanunlardaki korunmaya muhtaç çocuk tanımı, yetim, öksüz, terk, anne ve baba tarafından ihmal edilip istismar edilen çocuklara odaklanmıştır.

Korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili benzer bir tanımlamanın 1983 yılında çıkarılan Sosyal Hizmetler Kanunu'nda da yer aldığını görüyoruz. Mezkûr Kanunun 3. Maddesine göre, korunma ihtiyacı olan çocuk;

Beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

- 1. Ana veya babasız, ana ve babasız,*
- 2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,*
- 3. Ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen,*
- 4. Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk,*
olarak tanımlanmıştır.

Korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili 5387, 6972 ve 2828 Sayılı Kanunlardaki tanımlarda yetim, terk ve anne babası tarafından ihmal ve istismar edilen çocukların özellikleri ön planda tutulmuştur. Buna karşın, 2005 yılında yürürlüğe giren 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile birlikte korunma ihtiyacı olan çocuk tanımına farklı boyutlar eklenmiştir. Mezkûr Kanunun 3. Maddesine göre, korunma ihtiyacı olan çocuk, “bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk” olarak tanımlanmıştır. Bu tanımında, önceki tanımların aksine yetim, terk çocuk kavramı ile ihmal ve istismarda anne – baba vurgusuna yer verilmediği; ihmal ve istismar tanımının daha kapsamlı yapıldığı görülmektedir.

Uluslararası Çocuk Köyleri

Tarihsel Gelişim

SOS Çocuk Köyleri fikrinin oluşmasında, Johann Heinrich Pestalozzi, Dr. Barnardo, Father Flanagan ve Don Bosco gibi eğitimciler önemli rol oynamıştır (Gmeiner, 1976; akt. Kucha, 2012). Johann Hinrich Wichern¹,

¹ Johann Hinrich Wichern, 19.yüzyılın önde gelen protestan reformcusu ve rahipleri arasında yer almaktadır. Wichern, Das Rauhe Haus kurumunu kurmuştur. Das Rauhe Haus, Almanya'da en büyük sosyal hizmet kurumlarından biri olan Diakonie'nin en eski sosyal hizmet kurumları arasında yer almaktadır. Diakonie, protestan değerlerine göre hizmet sunmaktadır. Das Rauhe Haus, Almanya'da tanınmış kilise kurumları arasında yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.rauheshaus.de/>, https://www.rauheshaus.de/fileadmin/user_upload/downloads/Rauheshaus/Flyer_JHW_Ansicht.pdf

1833 yılında ilk defa Almanya'nın Hamburg kentinde yetim ve ihmal edilmiş çocuklar için "kurtarma evi (rettungshaus)" açmıştır. Bu kurtarma evlerinin sayısı zamanla artarak "kurtarma köyüne" dönüşmüştür. Wichern, çocukların aile ortamına benzer şekilde arkadaşlık ve güven içerisinde, küçük yapılarda büyümesi gerektiğine inanmıştır. Wichern, Horn'da (Hamburg) ilk "aile evi (familienhaus)"ni açmış ve sonrasında ev sayısı giderek artmıştır. Bu evlerin her birinde, 10 – 12 arasında çocuk bir bakıcı ile yaşamaktadır. Çocukların bakıcısının çocuklara kardeş gibi davranması beklenmektedir (Rauheshaus, 2018). Günümüzde, Das Rauhe Haus'un çocuk evlerinde, 2 ile 10 arasında çocuk kalmaktadır.

Wichern'in kurtarma köyü fikri, Eva von Tiele – Winckler² tarafından genişletilmiştir. Winckler, 20.yüzyılın başlarında evsiz, annesiz ve babasız çocuklar için çocuk evleri (kinderheimaten) açmıştır. Farklı yaşlardaki kız ve erkek 10 – 15 sayıdaki çocuk, "çocuk evi"nde bir bakıcı annenin gözetiminde yaşamaya başlamıştır (Gmeiner, 1976; akt. Kucha, 2012; Friedenshort, 2018).

1870'lerde İngiltere'de Barnardo's tarafından benimsenen "küçük ev (cottage homes)" modeli bunun başka örneklerindedir. Barnardo's³, çocukların bir "anne" tarafından küçük, aile tipi gruplarda en iyi desteklenebileceğine inanıyordu. Barnardos tarafından kız çocukları için açılan Barkingside "bahçe (garden) köyü", 65 küçük ev, bir okul, bir hastane ve bir kilise ile 1500 kız çocuğuna hizmet vermiştir. Barnardo's, çocuk evleri modeli (children's home) ile ön plana çıkmıştır (Barnardos, 2018).

1906'da Barnardo'nun "Çocukları"

² Eva von Tiele – Winckler, ebeveyn bakımından yoksun korunmaya muhtaç çocuklara yönelik çalışmaları ile bilinen bir Protestandır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.friedenshort.de/typo3/index.php?id=75>

³ Barnardo'sun 19.yüzyılın sonlarından 1970'lere kadar illegal çocuk göçünün aktörlerinden biri olduğu ifade edilmektedir. İngiliz Hükümetinin desteğiyle, korunmaya muhtaç çocuklara hizmet sunan sivil toplum kuruluşları tarafından binlerce çocuk ailelerinin izni ve haberi olmaksızın yasa dışı bir şekilde, Avustralya ve Kanada'ya gönderilmiştir. İngiliz Hükümeti, 2010 yılında 130,000 çocuğun illegal olarak gönderilmesindeki rolü nedeniyle resmi olarak özür dilemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.childmigrantstrust.com>

Kaynak: <https://www.barnardos.org.uk/who-we-are/our-history>

SOS Çocuk Köyleri

İlk SOS çocuk köyü Hermann Gmeiner⁴ tarafından 1949 yılında Avusturya'nın Imst kentinde kurulmuştur. Avusturya'dan sonra çocuk köyleri Almanya ve Fransa başta olmak üzere Avrupa kıtasında sonrasında ise Dünya genelinde açılmaya başlanmıştır. SOS Çocuk Köyleri, ilerleyen yıllarda Avrupa SOS Çocuk Köyleri Federasyonuna dönüşmüş ve 1960 yılından beri merkezi Viyana'da bulunan SOS Kinderdorf International (Uluslararası SOS Çocuk Köyleri) şemsiyesi altında hizmet vermektedir. 2017 yılı sonu itibarıyla, Uluslararası SOS Çocuk Köyleri, Dünyanın en büyük yetim yardım kuruluşu olup 135 ülkede faaliyet göstermektedir (Facts and figures, 2017; Charnyshova, 2010).

SOS Çocuk Köyleri, “*her çocuk için sevgi dolu bir yuva*” sloganı ile hareket etmektedir. Uluslararası SOS, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyinde Özel Danışmanlık Statüsüne sahiptir (SOS-Kinderdorf International, 2002). Uluslararası Çocuk Köyü Örgütü, çocuk köylerinin çalışmalarını düzenler ve yeni açılacak kuruluşları belirler. SOS Çocuk Köylerinin kurulması ve işletilmesine yönelik gerekli mali kaynaklar,

⁴ Hermann Gmeiner, 1919 yılında Avusturya'nın Vorarlberg kasabasında doğmuştur. Rusya'da asker olarak savaşın yol açtığı tahribatları yaşayan Gmeiner, II. Dünya savaşından sonra yetim ve evsiz kalan çocuklarla ilgilenmeye karar vermiştir. Çocukların maddi ve manevi gelişimlerini sağlıklı sürdürmelerinin ancak kendilerine ait gerçek bir ev, aile, sevgi ve bireysel kimliklerini gerçekleştirme ile mümkün olabileceği inancıyla SOS Çocuk Köyleri uygulamasını hayata geçirmiştir. Gmeiner, ebeveyn yoksunu çocukların anneye, erkeğe ve kız kardeşlere, sıcak bir aile ortamına ihtiyaç duyduklarını ifade eder. Bu düşüncelerle, Gmeiner tıp eğitimini bırakarak çocuklar için çalışmaya başlar ve 1949 yılında Societas Socialis (SOS) kurar. Ayrıntılı bilgi için bkz. Pizer, 1957; www.sos-childrensvillages.org.

Uluslararası SOS, ilgili ülkedeki SOS Çocuk Köyü Dernekleri, kamu yardımları ve yapılan bağışlarla karşılanmaktadır.

SOS Çocuk Köyü, anne ve babasını kaybeden veya ebeveynleri ile yaşama imkânı bulunmayan korunmaya muhtaç çocuklara hizmet vermektedir. SOS Çocuk Köylerinin temel odağı, çocuk ve gençlere bağımsız yaşama atılıncaya kadar uzun süreli bakım hizmeti sunmaktır. Ailelerde/evlerde, farklı yaşlarda ortalama 6 ile 8 kız ve erkek çocuğu bir evde SOS annesinin gözetimi altında aynı evde yaşamaktadır.

SOS Çocuk Köylerine özellikle 0 – 10 yaş grubu çocukların kabulü yapılmaktadır (Bıyıklı, 1983). Uluslararası SOS, çocukların yaşadığı birimi çocukların ailesi/evi olarak nitelermektedir. SOS Çocuk Köyünün dayanak aldığı temel ilke; bir “anne”, “kardeşlerden” oluşan bir grup, bir ev ve köye sahip olmaktır (Kanada SOS Çocuk Köyleri, 2019). SOS Çocuk Köylerinin mantığı, korunmaya muhtaç çocuklar için “gerçek” bir aile oluşturmaktır. Evlerde kalan kız ve erkek çocuklar “kardeş”; çocukların bakımını gerçekleştiren “anne” ise çocukların annesi olarak kabul edilmektedir. Çocuk köylerindeki “baba” rolü ise çocuk köyü müdürüne verilmiştir (Bıyıklı, 1983). SOS Çocuk Köyünün idari sorumluluğu, çocuk köyü müdürü tarafından yürütülmektedir. Her Çocuk Köyünde, anne ve çocukların birlikte kaldığı evler bulunmaktadır.

SOS Çocuk Köylerinde oluşturulan modelde, erkek ve kız çocuklar “kardeş” olmamasına, “anne” ve “baba” da çocukların ebeveyni olmamasına rağmen modelin mantığı anne, baba ve kardeşlerden oluşan aile modeli üzerine oturtulmuştur. SOS Çocuk Köylerinde kalan çocuklar, normal aile çocukları gibi ilk ve orta öğrenimlerini çocuk köyü yakınındaki okullarda sürdürürler. Gençler ise, bir meslek sahibi olup iş hayatına atılıncaya kadar köydeki gençlik evleri veya köy dışındaki evlerde kalabilmektedir. Çocuk köyüne ait gençlik evleri, genellikle öğrenim imkânlarının fazla olduğu büyük kentlerde oluşturulmaktadır (Gmeiner, 1976, akt. Bıyıklı, 1983).

Gmeiner’in, çocuk koruma modeli olan SOS Çocuk Köyleri daha önce ifade edildiği gibi dört ilke üzerine bina edilmiştir (Gmeiner, 1988, akt. Kucha, 2012; SOS-Kinderdorf International, 2002, Kanada SOS Çocuk Köyleri, 2019):

1. **SOS annesi:** Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik annelik ihtiyaçları, SOS

Çocuk Köyü annesi tarafından karşılanır. Anne yoksunluğunun etkilerinin ancak sürekli ve tutarlı bir annenin bakımı ile azaltılacağı düşüncesinden hareket edilmektedir.

2. **Erkek ve kız kardeşler:** SOS Çocuk Köylerindeki model bebeklikten ergenliğe kadar kız ve erkek çocukların “kardeş” olarak bir arada yaşamasına dayalıdır. Biyolojik kardeşler birbirinden ayrılmaz ancak aynı SOS ailesinde yaşarlar.
3. **Ev:** SOS Çocuk Köyünün üçüncü ilkesi, her ailenin kendisine ait bir evinin bulunmasıdır. Bu ev, çocuğa ihtiyaç duyduğu ait olma, sahip olma ve güvenlik gibi özellikleri sağlamaktadır. Bu ev gerçek bir aile evi gibi çocuğun ihtiyaç duyduğu bütün ihtiyaçları kapsmalıdır. Her çocuk köyü ailesinin kendine özgü, bağımsız bir evi bulunmaktadır. Çocukların yaşlarına göre, tek, iki ve üç kişilik odalar bulunmaktadır. Evde yaşayan herkesin bir iş bölümü bulunmaktadır. Büyük yaş grubu çocuklar, anneye yardımcı olmaktadır.
4. **Köy:** SOS Çocuk Köyleri, 12 – 20 kadar bağımsız küçük evlerden oluşmaktadır. Bu evlerin yanı sıra kreş, spor salonları, yüzme havuzu, toplantı salonu, yönetim binası ve lojman bulunmaktadır.

SOS annesi

Çocukköyü annesi, yalnız yaşayan 30 – 45 yaşları arasında bekâr ve çocuksuz olan kişilerden oluşmaktadır. 30 – 45 yaş arası, evlilik bağı ve sorumluluğunu üstleneceği küçük yaşta çocukları bulunmayan, ilkökul ve ortaokul mezunu olup evi yönetebilecek kişiler, çocuk köyü annesi olabilmektedir. Annelerin kuruluştaki yatılı olarak kalması ve kuruluş dışında bakmakla yükümlü oldukları kimselerin olmaması gerekmektedir (Goparaj ve Sharma, 2008: 79, akt. Özada ve Özkan, 2013: 74). Karabacak (2018: 41) tarafından yapılan araştırmada, anne ve teyzelerin %11,1’inin hiç evlenmediği, %88,8’inin ise boşanma veya eşini kaybetme nedeniyle bekâr olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde, Özada ve Özkan tarafından yapılan araştırmada benzer sonuçlara ulaşılmıştır (2013: 69). Annelerden, bakımlarını üstlendikleri çocuklarla birlikte yaşayarak onlara annelik yapması, model olması, çocuklarla kalıcı ilişkiler kurarak onları geleceğe hazırlaması beklenmektedir (Özada ve Özkan, 2013: 66-72).

Çocuk köyünde anneler, günün 24 saati çocuklarla kendilerine ait evlerde kalmaktadır (Gökçearsan, 2003). Annelerin seçim kriterlerinden de anlaşılacağı üzere, özellikle eşi ölmüş, boşanmış ve bekâr bayanlar tercih edilerek annelerin kuruluşta sürekli kalmalarına imkân tanınmaktadır. Çocuk köylerindeki evlerde, evin sorumluluğu annededir.

SOS annelerinin bekâr, boşanmış ve çocuksuz olan kişilerden seçilmesi, Gmeiner'in görüşleri doğrultusunda yapılmaktadır. Gmeiner'e göre, dünya genelinde ailevi görev ve sorumlulukları olmayan, bekâr veya boşanmış kişiler bulunmaktadır. Bu kadınlar, çocuk sahibi olmayı ve çocuklara ihtiyaç duydukları bakımı sunmayı istemektedir. Diğer taraftan aynı şekilde dünya genelinde ebeveyn yoksunu çocuklar bulunmakta ve bu çocuklar bir anne sahibi olmak istemektedir. Dolayısıyla, SOS Çocuk Köylerinin görevi bu özelliklerdeki anne ve çocukları bir araya getirmektir.

Köy Teyzesi

Çocuk köyünde, annenin çocukla daha yoğun ilişki kurmasını sağlamak, iş yoğunluğunu azaltmak ve anneye yardımcı olmak amacıyla teyze istihdam edilmektedir (Gökçearsan, 2003:34). Köy annesinin izinli veya hasta olduğu durumlarda, onun görevini köy teyzesi yerine getirir. Teyze köy annesine, ev işlerinde yardım eder. Anne ve teyzeler, evlerde 24 saat esasına dayalı olarak kalırken sosyal çalışmacı, öğretmen ve psikolog gibi çalışanlar da kuruluş içerisindeki lojmanlarda kalmaktadır.

Köy Müdürü-Köy Yöneticisi

Çocuk gelişiminde babanın da anne kadar önemli olduğunu ortaya koyan araştırmalardan hareketle SOS çocuk köyü modelinde, anne ve babadan oluşan aile sistemi denenmiş, fakat babanın öz olmayan çocuğu kabuldeki güçlüğü ve uyum sorunları nedeniyle uygulama başarısız olmuştur (Bıyıklı, 1983). Bundan dolayı "baba figürü" için, köy müdürü ile hareket edilmektedir.

Köy müdürü, SOS köyünün eğitim, personel, yönetim ve idaresinden sorumludur. Annelere danışmanlık yapmanın yanında çocukların eğitim ve öğretim süresi boyunca "baba" rolünü üstlenmektedir. SOS Çocuk Köyü Modeli doğrultusunda, kuruluş müdürü de kuruluş içerisinde bulunan

lojmanlarda ailesi ile kalmaktadır. Kuruluş müdürü, çocukların anneye ve annenin diğeri personelle olan ilişkisine yardımcı olmaktadır (Gökçearslan, 2003: 35).

Uluslararası SOS Kurumunun Diğeri Faaliyet Alanları

SOS Gençlik Evleri

Gençlik evleri, SOS Çocuk Köylerinin devamı olarak bakım hizmeti vermektedir. Bu birimler, SOS Çocuk Köyünde yetişmiş çocuklara ve yardıma ihtiyacı olan diğeri gençlere hizmet sunmaktadır.

Gençlik evleri, Çocuk Köyü içinde olabileceği gibi şehir merkezlerinde de bulunabilmektedir. Çocuk köyünde aile evlerinde bulunan çocuklar 13 yaşına ulaştıklarında, çocuk köyünde oluşturulan gençlik evlerinde kalmaya başlamaktadır. 15 – 16 yaşına gelen gençler ise, çocuk köyü içindeki gençlik evlerinde kalmaya devam edebileceği gibi bağımsız hayata hazırlanabilmeleri amacıyla çocuk köyü dışında oluşturulan gençlik evlerinde de kalabilmektedir (Kucha, 2012; Kanada SOS Çocuk Köyleri Çalışmalarımız, 2019).

SOS Sosyal Merkezleri

Toplumun temel biriminin aile olmasından hareketle, SOS çocuklara ve ailelerine yardım sunmaktadır. SOS, ailenin sağlıklı gelişimini temin etme ve sonrasında oluşabilecek sorunların önüne geçilmesi amacıyla gündüz bakım merkezleri, kreşler, anne ve çocuk merkezleri, klinikler ve danışma merkezleri aracılığıyla çocuklara ve ailelere hizmet vermektedir (Kanada SOS Çocuk Köyleri Çalışmalarımız, 2019).

SOS Hermann Gmeiner Okulları ve SOS Mesleki Eğitim Merkezleri

Çocuk ve gençlerin eğitimlerini tamamlamaları ve mesleki eğitim sahibi olmaları amacıyla hizmet sunmaktadır. Eğitim merkezleri, ayrıca daha önce SOS köylerinde kalan kişilerin, kendi çocuklarını sorumluluklarının bilincinde büyütebilmeleri için gerekli temelleri oluşturmaktadır. SOS, imkânlar dâhilinde çocuk köyündeki çocukların ve yerli halka ait çocukların eğitim ve öğretim alabilecekleri okulları ve mesleki eğitim merkezlerini inşa etmektedir. Uluslararası SOS, ayrıca doğal afet ve savaş durumlarında acil

yardım programları aracılığıyla hizmet sunmaktadır (Kanada SOS Çocuk Köyleri Çalışmalarımız, 2019).

SOS Kurumunun Faaliyetlerine İlişkin İstatistikler

Tablo 1'e bakıldığında, Uluslararası SOS'in dünya genelinde 572 Çocuk Köyü aracılığıyla ebeveyn bakımından yoksun çocuklara hizmet verdiği görülmektedir. Aynı şekilde, gençlere yönelik olarak 719 birimin faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. SOS'in uyguladığı programlara ilişkin ayrıntılı bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1: SOS Kurumunun Faaliyet Programları

Programın adı	Afrika	Amerika	Asya ve Okyanusya	Avrupa	Toplam
Bakım programları					
SOS Çocuk Köyü	147	136	173	116	572
SOS Gençlik Programı	152	148	214	205	719
Koruyucu aile ve transit evler	-	4	2	31	37
SOS Aile güçlendirme programı	188	109	115	162	574
Eğitim programları					
SOS kreşleri	123	1	73	37	234
SOS ilkokul ve ortaokul	113	8	63	-	184
SOS mesleki eğitim merkezleri	15	2	23	21	61
SOS Sosyal merkezler	38	4	38	79	159
SOS Tıp merkezleri	64	-	7	-	71
Acil Yardım Programı	10	5	11	8	34

Kaynak: *Facts and figures, 2017*

Tablo 2'ye göre SOS programlarından faydalanan bireylere bakıldığında, ebeveyn bakımından yoksun olup Dünya genelindeki SOS Çocuk Köyü ve SOS Gençlik Programı (Gençlik Evleri ve Bağımsız Yaşama Programları) faydalanan çocuk ve genç sayısı 81.700'dür.

Tablo 2: SOS Programları ile Ulaşılan kişi sayısı

Ulaşılan kişi sayısı	Afrika	Amerika	Asya ve Okyanusya	Avrupa	Toplam
Bakım programları					
SOS Çocuk Köyü	16,600	8,700	27,400	4,700	57,400
SOS Gençlik Programı	7,600	3,400	8,200	5,100	24,300
Koruyucu aile ve transit evler	-	1,000	800	3,600	5,400
SOS Aile güçlendirme programı	163,200	104,800	94,800	143,000	505,800
Eğitim programları					
SOS kreşlerindeki çocuk sayısı	13,700	100	7,900	2,700	24,400
SOS ilkökul ve ortaokullarındaki çocuk sayısı	55,000	5,400	46,700	-	107,100
SOS mesleki eğitim merkezlerindeki genç ve yetişkin sayısı	6,900	2,100	4,900	5,600	19,500
SOS Sosyal merkezler					
Çocuk, genç ve yetişkinler	106,900	100	12,100	14,200	133,300
Sağlık Hizmetleri					
Bireysel sağlık hizmetleri	731,500	-	27,700	-	759,200
Acil Yardım Programı					
Bireysel acil yardım hizmetleri	325,200	20,200	1,392,800	22,100	1,760,300
Aileler					
SOS Aileleri	1,800	1,300	2,200	900	6,200
SOS aile güçlendirme programındaki aile sayısı	44,600	25,300	22,000	6,100	98,000

Kaynak: Facts and figures, 2017

Uluslararası SOS Çocuk Köylerinin Türkiye'deki Uygulamaları

İstanbul Bolluca Çocuk Köyü

Türkiye'de, 1977 yılında SOS Türkiye Çocuk Köyü Kurma ve Yaşatma Vakfı Kurulmuş ve Ankara Sincan yakınlarında ilk Türk köyü projesine

başlanmıştır. Fakat bu proje tamamlanamamıştır (Bıyıklı, 1983, 1995). Sonraki yıllarda, Uluslararası SOS ve Türkiye Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı (TKMÇV)'nin iş birliği ile 1988 yılında İstanbul Gaziosmanpaşa Bolluca Köyünde başlanan Çocuk Köyü inşaatı 1991 yılında tamamlanmış ve kuruluş Bolluca Çocuk Köyü adıyla 1992 yılında hizmet vermeye başlamıştır (Kanada SOS Çocuk Köyleri Türkiye, 2019). Bolluca Çocuk Köyü, 52.000 metrekarelik bir alan üzerine kurulmuştur. Köyde 11 aile evi, 4 gençlik evi, kültür merkezi, özel gündüz bakım evi, açık ve kapalı spor salonları ve idari binalar bulunmaktadır. Çocuk köyünün inşası ve teknik ihtiyaçları Uluslararası SOS tarafından karşılanmıştır. TKMÇV ise araziyi temin etmiş ve binanın tefrişini yapmıştır. TKMÇV/KORUNCUK, 1979 yılında kurulmuş olup Lions vakıfları arasında yer almaktadır (KORUNCUK, 2018; Türkiye Lions Vakıfları, 2018).

Türkiye'de, Uluslararası SOS'e bağlı olarak Çocuk Köyü açılmasına yasal olarak izin verilmediği için açılan köyler doğrudan SOS adı altında hizmet vermemiştir (Kanada SOS Çocuk Köyleri Türkiye, 2019). Yasal olarak izin verilmemesine ve doğrudan SOS adını taşımamasına rağmen Türkiye'deki Çocuk Köyleri, Uluslararası SOS hizmet modeline göre faaliyet göstermiştir. TKMÇV'nin yasal izinler olmaksızın fiilen açtığı ve korunmaya muhtaç çocuk kabulü yaptığı Bolluca Çocuk Köyü ile ilgili bağlayıcı belge ise, 1996 yılında (Mülga) Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Genel Müdürlüğü ile TKMÇV arasında 21.06.1996 tarihinde imzalanan Protokol'dür. Bolluca Çocuk Köyü, 1996 yılından bu yana bahse konu Protokol çerçevesinde müşterek⁵ bir şekilde işletilmektedir (KORUNCUK, 2018). 1996 yılında imzalanan Protokol süreç içerisinde Ek Protokollerle sürekli yenilenmiştir.

Her ne kadar SHÇEK ve TKMÇV arasında Protokol yapılmışsa da, çocuk koruma mevzuatına göre, protokolün imzalandığı 1996 yılı itibarıyla, sivil toplum kuruluşlarının korunmaya muhtaç çocuklar için çocuk bakım kuruluşu açma yetkisi bulunmamaktadır. 2005 yılında yürürlüğe giren 5393 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile birlikte özel çocuk bakım kuruluşları (md.3,

⁵ SHÇEK Genel Müdürlüğü ve TKMÇV arasında yapılan protokole göre, TKMÇV tarafından yapılan tesislerin müşterek işletileceği ifade edilmiştir. Buna karşın, Türkiye'de korunmaya muhtaç çocuklara hizmet sunmak isteyen diğer sivil toplum kuruluşlarına benzer yetkilerin tanınmaması tezatlık oluşturmaktadır.

md.5 ve md.10) ile ilgili hüküm getirilmiştir. Buna karşın, Kanun kapsamında getirilen düzenlemeye ilişkin alt mevzuatın oluşturulmaması nedeniyle özel çocuk bakım kuruluşları ile ilgili yasal süreç tamamlanamamıştır. Çocuk koruma mevzuatı kapsamında sivil toplum kuruluşlarının, özel çocuk bakım kuruluşları açma ve işletme yetkisi ile ilgili yasal düzenlemeler tamamlanmamasına rağmen Bolluca Çocuk Köyü hizmet vermeye devam etmektedir.

Öte yandan, 1996 yılında TKMÇV ile yapılan protokol, TKMÇV'nin protokol hükümlerine uymaması ve mevzuata aykırı faaliyetleri gerekçe gösterilerek dönemin Devlet Bakanı Sacit Günbey tarafından feshedilmiştir (Öksüz, 2018). Ayrıca, 2001 yılında Nevşehir Milletvekili Mehmet ELKATMIŞ tarafından, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Başkanlığına sunulan soru önergesi dönemin İçişleri Bakanı Sadettin TANTAN tarafından yazılı olarak yanıtlanmıştır. Buna göre, TKMÇV'nin İstanbul'da faaliyetlerini sürdürdüğü, Dünya Kiliseler Birliğinin Türkiye'de SOS Çocuk Köyleri açmak suretiyle kimsesiz korunmaya muhtaç çocukları Hıristiyanlaştırma faaliyetlerini Türkiye Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı aracılığıyla yürüttüğüne dair çeşitli bilgi ve belgelerin bulunduğu ifade edilmiştir (TBMM, 2001).

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS)'nin 20. maddesine göre, geçici veya sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuk Devlettten özel koruma ve yardım görme hakkına sahiptir. Taraf devletlerin, korunma ihtiyacı içerisindeki çocukların mahkeme kararı ile korunma altına alınmalarını güvence altına alması gerekmektedir. Bolluca Çocuk Köyü ile ilgili olarak bu anlamda üzerinde durulması gereken hususlardan biri de şudur: Türkiye'de korunmaya muhtaç çocukların koruma ve bakım altına alınabilmesi için Mahkemeler tarafından verilen bakım tedbiri kararı, acil korunma kararı veya Mülki Amirler tarafından verilen Acil Valilik Olurunun bulunması gerekmektedir. Mahkeme veya mülki amir onayı olmaksızın korunmaya muhtaç çocukların kuruluş bakımı mümkün değildir. Mevzuat bu şekildeyken 1992 yılında yasal izinler olmaksızın fiilen açılan Bolluca Çocuk Köyüne noter onayı ve ailelerden alınan muvafakate, korunmaya muhtaç çocuk kabulü yapılmıştır. Bu uygulama, uzun yıllar boyunca devam etmiştir. Kuruluşu mahkeme kararı

ile çocuk kabulü yapıncaya kadar, kuruluş bakım hizmetinden kaç çocuğun faydalandığı ve bunların bakım sonrası yaşamları ile ilgili yeterli bilgi ve belge bulunmamaktadır.

İzmir Barbaros Çocuk Köyü

Türkiye'de TKMÇV tarafından korunmaya muhtaç çocuklara hizmet vermek amacıyla açılan diğer bir kuruluş ise, İzmir Barbaros Çocuk Köyü'dür. Barbaros Çocuk Köyü, 80 kapasiteli bir kuruluş olarak 1997 yılında İzmir İlinde hizmet vermeye başlamıştır. Kuruluş, TKMÇV İzmir Şubesi tarafından inşa edilmiştir. Barbaros Çocuk Köyü, SHÇEK Genel Müdürlüğü ve TKMÇV arasında yapılan Protokolle hizmet vermiştir.

Barbaros Çocuk Köyü, 9 müstakil ev, anaokulu, idari bina, lojmanlar, kültür ve spor salonu gibi bölümlerden oluşmuştur. Müstakil evler salon, mutfak, 3 çocuk odası, 2 çocuk banyosu, anne ve teyze odası şeklinde düzenlenmiştir.

İzmir Barbaros Çocuk Köyü, 2003 – 2005 yılları arasında ortaya çıkan cinsel istismar/taciz olayları ile ülke gündeminde yer almıştır. Barbaros Çocuk Köyü, SHÇEK ve TKMÇV arasında yapılan protokolün uzatılmaması nedeniyle 2007 yılında kapatılmıştır (Değirmenci, 2013).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)

Uluslararası SOS, Türkiye'ye paralel olarak KKTC'de de kuruluş açma girişimlerinde bulunmuştur. 1991 yılında SOS Çocuk Köyü Derneği kurulmuş ve 1993 yılında Çocuk Köyü fiilen açılmıştır. Türkiye'de olduğu gibi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve SOS Çocuk Köyü Derneği arasında protokol yapılmıştır. KKTC'de sosyal hizmetlerin planlanması ve uygulanması Sosyal Hizmetler Dairesi (SHD) Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmektedir. SOS merkezlerinde kalan çocukların korunması sosyal hizmet dairesine, bakımları ise SOS Çocuk Köyü Derneğine aittir. Hangi çocuklara SOS merkezlerinde bakım sağlanacağına Sosyal Hizmet Dairesi ile SOS Derneği birlikte karar vermektedir. SOS sadece 10 yaşından küçük çocukları çocuk köyüne kabul etmektedir. Büyük yaş grubu çocuklar sadece istisna olarak (kardeşlerden birinin 10 yaşından küçük olması halinde kardeşleri birbirinden ayırmamak için) çocuk köyüne alınmaktadır (KKTC Sosyal Güvenlik Sisteminin Kurumsal ve Fonksiyonel Analizi, 2012).

KKTC Çocuk Köyü, anaokulu, çocuk köyü, gençlik evleri ve yarı bağımsız yaşam programlarından oluşmaktadır. Lefkoşa Çocuk Köyünde, 12 aile evi bulunmaktadır. Çocuklar, 15 yaşına kadar Çocuk Köyünde yaşamaktadır. 16 yaşına ulaşan gençler, Çocuk Köyünden Girne'deki Gençlik Evlerine geçiş yaparlar. Burada, gençlik danışmanları desteğiyle eğitim, meslek ve yaşam becerileri doğrultusunda hayata hazırlanırlar. Çalışmakta olan gençler, 19 yaşından sonra yarı bağımsız yaşam programına geçerler. Bu aşamada, gençler küçük bir daireyi paylaşıp kendi ayakları üzerinde durmaya çalışır. Üç yıl süren bu program süresince, gençler Gençlik evi ve danışmanları ile iletişimlerini sürdürerek yetişkin hayata hazırlanırlar. Yarı bağımsız yaşam programını tamamlayan gençler, tam bağımsız yaşam programına geçerler. SOS Çocuk Köyü ve Gençlik Evlerinde barındırılan çocuklara ve yarı bağımsız yaşamda olan çocuklara asgari ücretin %70'ı oranında katkı yapılmaktadır (SOS KKTC Çocuk Köyü, 2008; SOS Çocuk, 2018; KKTC Sosyal Hizmetler, 2018; KKTC Lefkoşa Çocuk Yuvası, 2018).

Çocuk Köyünün giderleri, bağışlar, Uluslararası SOS Federasyonu ve Devlet katkılarında karşılanmaktadır. KKTC SHD, 2015 yılında bütçesinin %1.7'si oranında SOS'e katkı sağlamıştır (SOS Çocuk Köyü Yıllık Rapor, 2015).

Tartışma

Aile, çocukların gelişimi için ideal ve doğal ortam olmasına rağmen bazı çocuklar çeşitli nedenlerle aile bakımından yoksun yaşamak zorunda kalmaktadır. Türkiye'de korunmaya muhtaç çocuklara bakım sunma sorumluluğu kamuya ait olup aile bakımından yoksun kalan korunmaya muhtaç çocuklar ihtiyaçlarına göre akraba yanında bakım, koruyucu aile, evlat edindirme ve kuruluş bakımı hizmetlerinden faydalandırılmaktadır.

Öte yandan, küresel ölçekte ebeveyn bakımından yoksun çocuklara hizmet sunan en büyük sivil toplum örgütlerinden biri olan Uluslararası SOS Kurumu kendisini, anne ve/veya baba bakımından yoksun çocuklara aile ortamı oluşturan bir kurum olarak tanıtmaktadır. SOS, klasik tanımıyla anne, baba ve kardeşlerden oluşan aile ortamını, çocuk köyü modeliyle çocuklara sunduğunu iddia etmektedir. Çalışmanın başında da ifade edildiği üzere model "anne", "kardeşler", ev ve köy üzerine bina edilmiştir.

SOS Çocuk Köyleri de nihayetinde kuruluş bakımı olmasına rağmen literatürde yer alan sınırlı sayıdaki çalışmada, modelin diğer kurum bakımı türlerine göre daha başarılı olduğu ifade edilmektedir (Bıyıklı, 1983, 1995; Gökçearslan, 2003). Bıyıklı'ya (1995) göre,

SOS Çocuk Köyü, her çocuğa anneli bir ev, bir aile çevresi ve toplumdan soyutlanmamış bir yaşam sağlayarak, çocukların doğal gereksinimlerine cevap verecek nitelikte düzenlenmiş sağlıklı bir ortamdır.

Bıyıklı, SOS Çocuk Köylerinin, çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları ve koruyucu aile modellerine göre daha gelişmiş, koruyucu aileye kıyasla daha kontrol edilebilir olduğunu ifade etmektedir (1983, 1995). Öte yandan, anne ve/veya baba yoksunluğunun etkilerinin SOS Çocuk Köyü modeliyle azaltılabileceği iddia edilmektedir (Bıyıklı, 1983, 1995; Gökçearslan, 2003). Bıyıklı, bu konudaki düşüncelerini şöyle dile getirmektedir:

“Çocuk köyünde, çocuğa kan bağından çok davranışlarında bir bütünlük gösteren, yetiştirme yurdu ve çocuk yuvalarındaki gibi sık sık değişmeyen, sevgi ve saygıyı sağlayan çocuk köyü annesine gereksinim vardır. Çocuk ilk defa bir yetişkine inanmak ve ona karşı açık olmak duygusuna SOS Çocuk Köyü annesinde yaşar. Çocuğun bu yaşantısı, onun üzerinde yapılan tüm eğitsel ve psikolojik çalışmalara yardım eder”.

Gökçearslan (2003:132) ise, Ankara Atatürk Çocuk Yuvası ve İzmir Barbaros Çocuk Köyünü karşılaştırdığı araştırmasında şu sonuca ulaşmıştır:

Sonuç olarak, hizmet kalitesi kriterleri açısından değerlendirildiğinde, alternatif bir hizmet modeli olan Barbaros Çocuk Köyünde verilen hizmetin, Atatürk Çocuk Yuvasında verilen hizmete göre her yönüyle olumlu bir farklılık taşıdığı söylenebilir.

SOS Çocuk Koruma Modeli ile ilgili literatürdeki değerlendirmelere bakıldığında (SOS Childrens Village; Bıyıklı, 1983, 1995; Gökçearslan, 2003), modelin diğer kurum bakımı modellerinden ayrıldığı ve çocukların gelişimine olumlu katkı verdiği ifade edilmektedir. Buna karşın, aile modeli olduğu söylenen SOS Çocuk Köylerinin çocukların gelişimini nasıl etkilediği yeterince açık değildir (Charnyshova, 2010). Karabacak (2018:52) tarafından yapılan çalışmada ise, SOS Çocuk Köyünde çalışan anne ve teyzelerin çocuklarda

gözlemledikleri sorunlu davranışların nedenleri olarak parçalanmış aile ve öz aile sevgisi eksikliği ortaya çıkmıştır. Yaman (2010:91) tarafından yapılan araştırmada, çocuk bakım kuruluşlarında çalışan bakıcı annelerin %85,3'ü çocukların anne – baba yoksunluğu yaşadığını belirtmişlerdir. Hiçbir kuruluşun sağlıklı bir ailenin yerini tutamayacağı aşikâr iken SOS Çocuk Köyü'nün diğer kuruluş türlerine göre “çocukların gelişimi üzerinde olumlu etkiler bıraktığı” sonucunun hangi bilimsel verilere dayandığının tartışılmasında fayda görülmektedir.

Bıyıklı (1983), SOS Çocuk Köyündeki çocukların doğal bir ailedeki kardeşler gibi bir arada yaşadığını, öz ve öz olmayan kardeşleri birbirinden ayırmanın imkânsız olduğunu, büyük ve küçük yaş grubu çocuklar arasında abla ve ağabey duygularının geliştiğini ifade etmektedir. Buna karşın, SOS Çocuk Köylerinin, 0 – 18 yaş arası kız ve erkek çocuklara hizmet verdiği dikkate alındığında gençler arasında ve gençlerle küçük yaş grubu çocuklar arasında akran baskısı, güç kullanma, istismar, ergenlik ilişkileri gibi alanlarda sorunların yaşanabileceği gözden kaçırılmamalıdır. Karabacak (2018) tarafından KKTC SOS Çocuk Köyünde görev yapan anne ve teyzeler üzerine yapılan araştırmada ise, araştırmaya katılan anne ve teyzelerin tamamının (17) çocuklarda gözlemediği problemleri davranışın arkadaşlarına vurma, küfür etme (14) ve itaatsizlik (9) olduğu ortaya çıkmıştır.

Öte yandan, Türkiye'de mevcut çocuk bakım kuruluşlarında 0 – 18 yaş arası kız ve erkek çocuklarının ayrı kuruluşlarda kaldığı, aynı birimde kalan çocuklar arasında maksimum üç yaş farkı kriterinin bulunduğu (Çocuk Evleri Yönetmeliği, md.5) ve 0 – 18 yaş arası kız ve erkek çocukların birlikte kaldığı bir kuruluş modelinin olmadığı bilinmelidir.

İzmir Barbaros ve İstanbul Bolluca Çocuk Köyü örneklerinde olduğu gibi, çocuk köylerinin şehir merkezlerinin dışındaki uzak yerlere kurulması, kuruluşların toplumsal kontrol mekanizmalarından uzak olmasına ve çocukların toplumsal ilişkilerden soyutlanmasına yol açmaktadır. Bu durum sadece çocuklar açısından değil personel açısından da farklı zorlukları içinde barındırmaktadır. Aynı şekilde, uzun süreli kurum bakımı çocukların aileleri, akraba ve arkadaşları, kültürleri ile olan ilişkilerinin azalmasına neden olabilmektedir. Personelin ve çocukların topluma kapalı bir ortamda uzun

süre yaşamaları birçok zorluğu içinde barındırmaktadır (Özada ve Özkan, 2013).

Çocuk Köylerinde, çocuklarla ilgili neredeyse bütün sorumluluğun anneye bırakılması, evlerde 9 – 10 çocuğun kalması ve annelerin 24 saat esasına dayalı çalışmaları dikkate alındığında annelerin tek başlarına bu sorumlulukları ne kadar yerine getirebildikleri de ayrıca değerlendirilmesi gereken bir husustur.

SOS Çocuk Köylerinin, çocuk hakları perspektifinden sorgulanması gereken diğer bir uygulaması ise çocukların ailelerinden alınma şeklidir. BM ÇHS'nin 9.maddesine göre, *“yetkili makamlar, uygulanabilir yasa ve usullere göre ve temyiz yolu açık olarak, ayrılığın çocuğun yüksek yararına olduğu yönünde karar vermedikçe, Taraf Devletler, çocuğun; ana-babasından, onların rızası dışında ayrılmamasını güvence altına alırlar. Ancak, çocuğun ana-babası tarafından kötü muameleye maruz kalması veya ihmal edilmesi durumlarında bu tür bir ayrılık kararı verilebilir”*. Buna karşın, Bolluca Çocuk Köyüne uzun yıllar boyunca noter onayı veya ailelerin muvafakatiyle çocukların kuruluş bakımına alınmış olmasının çocuk hakları ile bağdaşmadığı düşünülmektedir. Dünya genelindeki diğer çocuk köylerinde aynı yöntemin uygulanıp uygulanmadığı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır.

BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Çocukların Alternatif Bakımına İlişkin Rehber İlkeler'e (2010) göre, çocuğun aileden alınması başvurulacak son çare olarak görülmeli, mümkün olduğunca geçici olmalıdır. Çocuğun alınması kararları düzenli olarak gözden geçirilmeli, çocuğun aileden alınmasındaki temel sorunun çözüldüğü veya ortadan kalktığı durumlarda çocuğun ailesine dönüşü çocuğun yüksek yararına uygun olmalıdır. Buna karşın, SOS Çocuk Köylerindeki uygulamaya bakıldığında, kurumun ebeveyn bakımından yoksun çocuklara uzun süreli bakım sunmayı ilke edindiği anlaşılmaktadır. SOS çocuk koruma modelinin, “gerçek aile” üzerine kurgulanması bu düşüncenin tamamlayıcı bir unsurudur. Uzun süreli kuruluş bakımı ise, çocuğun ailesi, akrabası, arkadaşları ve kültürü ile bağlantılarının azalmasına ve zamanla kopmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla, SOS Çocuk Köylerinde bakılan çocukların ailelerine döndürülmesine yönelik çalışmaların kamu veya bağımsız bir kurum tarafından izlenmesinde fayda görülmektedir.

Çocuk Köyü modeli, her ne kadar çocuklara doğal bir aile ortamı sunma düşüncesinden hareketle ortaya konulmasına rağmen doğal bir aile ortamı oluşturmaktan uzak olup “yapay” bir modeldir. Global ölçekte, çok sayıda çocuğun bir arada kaldığı kuruluş bakımı terk edilmesine rağmen SOS Çocuk Köylerinin kuruluş bakımını devam ettirip bu konuda güncel araştırmalar ve uygulamalar çerçevesinde yeni hizmet modelleri geliştirmemeleri de ayrıca merak uyandıran bir konudur. Çocuk köyü annelerinden biyolojik anne ve kuruluştaki diğer çocuklardan biyolojik kardeşler gibi davranmalarının ve yaşamlarının beklenmesinin, ne kadar gerçekçi ve doğal olduğu ayrıca bir tartışma konusudur. Ayrıca, küçük yaştaki çocuklardan bu şekilde davranmaları beklenirken yetişkin bir birey olmaları ile birlikte bu “yapay” ilişkinin sürdürülmesi de mümkün değildir.

1990 yıllardan itibaren, SOS’un açmış olduğu çocuk köyleri Türkiye için yeni bir kuruluş bakım modeli olmakla birlikte 2000 yılından itibaren Türkiye’de kuruluş bakım hizmetlerinde önemli değişikliklerin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları aşamalı olarak kapatılarak çocuk evleri ve çocuk evleri sitelerine geçilmiştir. Yeni hizmet modelleri ile çocukların, toplumla iç içe aile ortamında büyümelerinin sağlanması amaçlanmaktadır. Buna rağmen, toplu bakım kuruluşlarının çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle, Türkiye kurum bakımından öte koruyucu aile modellerine öncelik vererek koruyucu aileden faydalanan çocuk sayısını önemli oranda artırmıştır. 2011 yılında 1190 koruyucu ailenin yanında 1282 çocuğa hizmet sunulurken 2019 yılı itibarıyla 5289 koruyucu ailenin yanında 6462 çocuğa hizmet sunulmaktadır (Çocuk Hizmetleri, 2011; Koruyucu Aile, 2019).

Türkiye’deki çocuk evleri siteleri kamu kurumlarınca atanan idareciler tarafından tek elden yürütülürken Bolluca Çocuk Köyü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Vakıf temsilcileri tarafından müşterek olarak işletilmektedir. Bunun yanında, çocuk evleri sitelerinde kuruluş idaresinin yanı sıra, meslek elemanları ve bakım elemanları tarafından profesyonel olarak hizmet sunulmakta iken Bolluca Çocuk Köyü’nde anne, teyze ve gençlik liderleri çalışmaktadır. Çocuk köylerindeki anneler özellikle bekâr, boşanmış ve çocuksuz olan kişilerden seçilirken çocuk evleri sitelerinde çalışacak

bakım elemanları için böyle bir kriter bulunmamaktadır. Çocuk Köyü annesi kuruluşta kalırken çocuk evleri sitelerindeki bakım elemanları çalışma süreleri dışında aileleri ile birlikte kalmaktadır. Çocuk evleri sitelerinde 13 – 18 yaş arası kız ve erkek çocuklar ayrı kuruluşlarda hizmet almakta iken çocuk köylerinde gençler, çocuk köyü içindeki veya dışındaki gençlik evlerinde kalabilmektedir (Koruncuk, 2019).

Sonuç

Aile, toplumun temeli ve çocuk büyütmenin doğal ortamı olmasına rağmen günümüzde özellikle aile kurumunun zayıfladığı ülkelerde binlerce çocuk aile bakımından yoksun kalmakta ve birçok çocuk yeterli gerekçe olmaksızın koruma altına alınmaktadır. Koruma altına alınan çocukların büyük bir kısmı, çocukların duygusal, fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişimleri için uygun olmayan kuruluş bakımına yerleştirilmektedir. Kuruluş bakımının çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri ve ailenin öneminden hareketle, çok sayıda çocuğun bir arada kaldığı kuruluşların yerini az sayıda çocuğun kaldığı küçük ölçekli kuruluşlar almıştır. Buna karşın, bu tür kuruluşlar da nihayetinde bir bakım kuruluşu olup anne ve baba yoksunluğunun etkilerini gidermekte yetersiz kalmaktadır.

BM nezdinde özel statüye sahip olan ve küresel ölçekte yaygınlık kazanmış olan Uluslararası SOS Çocuk Köyleri, ebeveyn bakımından yoksun çocuklara kurum bakımı aracılığıyla tüm dünyada hizmet sunmaya devam etmektedir. SOS Çocuk Köyleri, aile yaklaşımını esas aldığını ve çocuklara bir aile ortamı sunduğunu iddia etmesine rağmen nihayetinde öz ailenin yerini tutmaktan uzak bir modeldir. Öte yandan, dünya genelinde bu kadar yaygınlık kazanmış olan SOS çocuk koruma modelleri ile ilgili yeterli bilimsel araştırmanın olduğunu söylemek güçtür. Uluslararası SOS'in çocuklara yönelik kurumsal bakım hizmetlerinin ve bu hizmetlerden yararlanarak toplumsal hayata atılan kişilerin yaşantılarını farklı açılardan ele alacak bilimsel araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, kamu ve sivil toplum kuruluşları tarafından sunulan ve aile odaklı olduğu dile getirilen kurumsal bakım hizmetlerinin çocuklar için gerçekten ailenin görevlerini yerine getirip getirmediği, Devletin veya sivil toplum kuruluşlarının "ebeveynlik" görevlerini ne kadar yerine getirebildiği ve bu hizmetlerden faydalanan çocuk ve gençlerin kurum sonrası toplumsal hayata uyum düzeylerinin de ele alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kamu ve/veya sivil toplum kuruluşları tarafından korunmaya muhtaç çocuklara sunulan hizmetlerin geliştirilebilmesi ve etkinliğinin artırılabilmesi için temel olarak bağımsız izleme ve denetim mekanizmalarının kurulmasına, şeffaf ve hesap verilebilir bir yapının oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Faaliyet Raporu (2016). 5 Mart 2019 tarihinde <https://sgb.aile.gov.tr/uploads/pages/arge-raporlar/2016-yili-faaliyet-raporu.pdf> adresinden erişildi.
- Bay, A. (2014). Osmanlı Toplumunda Evlatlıklar ve Hukuki Durumları, Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 9/4 Spring, ss. 149 – 163, Ankara
- Bıyıklı, L. (1983). SOS Çocuk Köyleri. 25 Ekim 2018 tarihinde <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/viewFile/5753/1881> adresinden erişildi.
- Bıyıklı, L. (1995). Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve S.O.S Çocuk Köyleri, Özel Eğitim Dergisi 2 (I), 3 – 10.
- Barnardos (2018). 5 Kasım 2018 tarihinde <https://www.barnardos.org.uk/who-we-are/our-history> adresinden erişildi.
- BM (1989). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme.
- BM (2010). Çocukların Alternatif Bakımına İlişkin Rehber İlkeler
- Charnyshova, M. (2010). Effortful Control and Achievement Motivation of Institutionally- and Family-Reared Primary School Children (Master's Thesis), Lund University Faculty of Social Sciences, Sweden
- Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (2008, 5 Ekim). Resmi Gazete (Sayı: 27015).
- Çocuk Koruma Kanunu (2005, 15 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 25876).
- Çocuk Hizmetleri (2011). 04 Ocak 2019 tarihinde <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uploads/pages/istatistikler/2011-yil-sonu-verileri.pdf> adresinden erişildi.
- Değirmenci, A. (2013). 5 Mart 2019 tarihinde <https://www.milatgazetesi.com/arsiv/sakin-ha/haber-46538> adresinden erişildi.
- Facts and figures (2017). 22 Ekim 2018 tarihinde <https://www.sos-childrensvillages.org/getmedia/6ce153bd-e854-4ea6-95a5-dc966e63d84a/FF2017.pdf> adresinden erişildi.
- Friedenshort (2018). 05 Ocak 2018 tarihinde <http://www.friedenshort.de/typo3/index.php?id=75> adresinden ulaşıldı.

- Gökçearslan, E. (2003). Çocuk Yuvalarında Kışla Bakım Modeli İle Grup Evi Bakım Modelinin Hizmet Kalitesi Açısından Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Değerlendirme Araştırması (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kanada SOS Çocuk Köyleri Türkiye (2019). 19 Şubat 2019 tarihinde <https://www.soschildrensvillages.ca/turkey> adresinden erişildi.
- Kanada SOS Çocuk Köyleri Çalışmalarımız (2019). 19 Şubat 2019 tarihinde <https://www.soschildrensvillages.ca/what-we-do> adresinden erişildi.
- Karabacak, S. M. (2018). Bakım Kurumu Çalışanlarına Verilen Problem Davranışlara Yönelik Müdahale Eğitiminin Etkililiği (KKTC Örneği) (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Yakın Doğu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, KKTC
- KKTC Sosyal Hizmetler (2018). 25 Aralık 2018 tarihinde www.csgb.gov.ct.tr/SOSYALHIZMETLER adresinden erişildi.
- KKTC Lefkoşa Çocuk Yuvası (2018). 25 Aralık 2018 tarihinde <http://shd.gov.ct.tr/LefkosaCocukYuvasi.aspx> adresinden erişildi.
- KKTC Sosyal Güvenlik Sisteminin Kurumsal ve Fonksiyonel Analizi (2012). 02 Ağustos 2018 tarihinde <http://www.sosbc.org/about-us/vision-values-mission/meaning-sos> adresinden erişildi.
- Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun (1949, 23 Mayıs). Resmi Gazete (Sayı: 7217). 19 Şubat 2019 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc031/kanuntbmmc031/kanuntbmmc03105387.pdf adresinden erişildi.
- Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun (1957, 24 Mayıs).
- Koruncuk (2019). 5 Mart 2019 tarihinde <https://koruncuk.org/page/koruma> adresinden erişildi.
- Koruncuk (2018). 30 Kasım 2018 tarihinde www.koruncuk.org adresinden erişildi.
- Koşar, N. (1992). Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı. 2. Basım. Ankara
- Koruyucu Aile (2019). 07 Ocak 2019 tarihinde <https://koruyucu.aile.gov.tr/illere-gore-koruyucu-aile-istatistikleri> adresinden erişildi.

- Kucha, R. (2012). Hermann Gmeiner (1919–1986) – the Greatest Foster Father for More than 2000 SOS Children's Village Projects and Facilities, *Pedagogika Rodziny* 2/2, 17-29
- Öksüz, A. (2018). 15 Ekim 2018 tarihinde <https://www.milligazete.com.tr/makale/1673512/adnan-oksuz/refah-yol-cocuk-koyu-projesine-neden-onay-vermedi> adresinden erişildi.
- Özada, A. ve Özkan, Y. (2013). SOS Çocuk Köyü'nde Anne Olmak: Kıbrıs Örneği. Sosyal Hizmet Sempozyumu, Kocaeli.
- Pizer, V. (1957). Hermann Gmeiner: the Man Who Creates Families. *The Rotarian An International Magazin*, 90. cilt, 4. no. ISSN 0035-838X
- Rauhshaus (2018). 10 Ekim 2018 tarihinde <https://www.rauhshaus.de/about-us.html> adresinden erişildi.
- Sosyal Hizmetler Kanunu (1983, 27 Mayıs). Resmi Gazete (Sayı: 18059).
- SOS (1991). SOS Çocuk Köyü Derneği Dernek Tüzüğü. 20 Eylül 2018 tarihine <http://www.soscocukkoyu.org/wp-content/uploads/2015/03/dernek-tuzugu.pdf> adresinden erişildi.
- SOS Çocuk Köyü Kuzey Kıbrıs (2015). Yıllık Rapor. 10 Aralık 2018 tarihinde <http://www.soscocukkoyu.org/wp-content/uploads/2016/12/SOS-Y%C4%B1ll%C4%B1k-Rapor-2015.pdf> adresinden erişildi.
- SOS-Kinderdorf International (2002). 03 Aralık 2018 tarihinde http://www.crin.org/en/docs/resources/treaties/crc.31/SOS_KDI-alternative-care.pdf adresinden erişildi.
- SOS Çocuk (2018). 26 Aralık 2018 tarihinde www.facebook.com/pg/CocukSOS/videos/ adresinden erişildi.
- SOS KKTC Çocuk Köyü (2008). 05 Ocak 2019 tarihinde <http://www.cocukajandasi.com/yazi.php?id=156> adresinden erişildi.
- TBMM (2001). 13 Aralık 2018 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TU_TANAK/TBMM/d21/c065/b114/tbmm210651140760.pdf adresinden erişildi.
- Türkiye Lions Vakıfları (2018). 10 Ekim 2018 tarihinde <http://www.lionsturkiye.org/TR/vakiflarimiz/lions-vakiflari/turkiye-korunmaya-muhtac-cocuklar-vakfi> adresinden erişildi.

- Yaman, F. (2010). Bakıcı Annelerin Sosyo - Ekonomik Ve Çalışma Yaşamlarına İlişkin Özellikleri: Ankara İli Örneği (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Zevkliler, A. (1968). Türk Hukukunda Korunmaya Muhtaç Çocuklar. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 25(1).